

Надія Дудник

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Микола Заяць

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МОРАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано проблему виховання основ моральності у дітей, починаючи з дошкільного дитинства. Визначено теоретичні та практичні засоби формування моральних цінностей педагогами в умовах закладу дошкільної освіти, а також умови співпраці з батьками вихованців. Звернуто увагу на способи виховного впливу на дитячу свідомість, емоційно чуттєву сферу спеціальною літературою. Виокремлено необхідність поєднання сучасних мультимедійних засобів виховання й проведення спеціальних занять з дошкільниками вихователями.

Ключові слова: моральні цінності, виховання дітей дошкільного віку, морально-етичні бесіди, дитяча література.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство має потребу в особистостях, які вміють відповідально ставитися до соціальних та валеологічних проблем, володіють самостійним мисленням, проявляють ініціативу, володіють національною свідомістю. Пріоритетними стаються освітні завдання в розробці стратегій щодо організації гармонійного суспільного співіснування на основі ідеї гуманізму, демократії, громадянської активності, національної культури. Кризові умови, в яких перебуває наше суспільство загострили питання співвідношень моральних цінностей, де добро перемагає зло, сильний прагне допомогти слабшому, багатший залюбки ділиться з бідним, щоб торжество справедливості й свободи особистості мало поведінковий прояв.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі проблемі формування моральності присвячено праці психологів: Ж. Піаже, К. Роджерс, О. Галян, О. Кононко, С. Заболоцька, Г. Костюк, Р. Павелків, Т. Піроженко та ін. Зокрема, Г. Костюк виокремлює можливості старшого дошкільника у виробленні моральних суджень, сприйнятливості до відчуттів інших, здатності у розумінні цінностей людства через соціальний досвід у міжособистісному спілкуванні. Науковець зазначає: «У старшому дошкільному віці діти здатні аналізувати вчинки і переносити їх на власну модель поведінки, відбувається перехід зовнішніх (інтеріндивідуальних) відношень у внутрішні (інтраіндивідуальні) властивості особистості» [3, с. 116].

Провідний спеціаліст дитячої психології О. Кононко підкреслює, що «соціально-моральний розвиток дитини дошкільного віку взагалі та кожна його складова зокрема є результатом соціально-морального виховання та зростання власних сутнісних сил особистості» [8, с. 8]. За умови використання дорослим спеціальних занять чи ситуативних пояснень моральних вчинків героїв літературних творів чи улюблених персонажів фільмів відбувається

осмислення, емоційна реакція дітей. А педагог у вихованні дітей зважає на індивідуальний досвід вихованця, розширює поле інтересів у морально-етичних бесідах, враховує психологічні особливості світосприймання, розумові здібності, емоційну чутливість.

Виклад основного матеріалу. В силу соціальних, політичних подій в нашій країні, де багато смутку, горя, смертей, потребує більшої уваги виховання дітей, починаючи зі старшого дошкільного віку, коли закладаються основи моральності. Адже, звертаючись до емоційного світосприймання, формування відчуттів, пояснення вчинків людей, діти потребують від дорослих прикладів, дій, словесних пояснень. У формуванні ціннісних орієнтирів важливим є комплексне поєднання знань, наслідування прикладу поведінки значимих людей, вироблення навичок соціальних взаємин, розвиток емоційної сфери у проявах відчуттів.

У комплексній програмі для дітей дошкільного віку «Я у Світі» проблемі виховання моральності належить провідне місце у вихованні: «надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості» [1, с. 5]. Щоб забезпечити знаннями дошкільників з морально-етичної тематики, виховання моральних почуттів у розвитку моральної свідомості важливим є організація процесу закладання основ світогляду на спеціальних заняттях та під час соціальної взаємодії.

Сучасному вихователю ЗДО важливо урівноважувати вимоги часу й інтенсивний інформаційно-технічний прогрес, бажання дітей пізнавати світ й звертання до найлюдяніших проявів морально-духовної сфери. Молодому спеціалісту повинно бути притаманне прагнення до професійного пошуку нового, володіння знаннями та вміннями на практиці використовувати новації з дитячої психології та педагогіки, створювати демократичні умови саморозвитку особистості.

Педагоги, які займаються дошкільним вихованням (Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, Л. Фесюкова та ін.), підкреслюють важливість гармонійного впливу, де урівноважено розумові, валеологічні, моральні, естетичні, культурологічні цінності на розширення дитячої компетентності з використанням інтерактивних новацій. А. Богуш моральний розвиток дитини вбачає насамперед в самопізнанні та проявах моральної культури в життєдіяльності, визначаючи «ієрархію мети, мотивів та потреб, коли дитина оцінює себе, інших, довкілля, де найсуттєвішими є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психологічної досконалості» [3, с. 6]. С. Ладивір підкреслює діяльнісний вплив на свідоме використання моральних норм поведінки і пише: «Практичне знання дозволяє зростаючій особистості сформулювати знання про правила і способи пізнання світу, набутти досвід творчого перетворення природного, соціального, предметного світу та презентації власного «Я» у міжособистісній взаємодії в колективі однолітків та дорослих» [5, с. 34].

Сучасні дошкільники живуть в еру інформаційного прогресу. Існує небезпека спотворення світорозуміння у дитячій уяві, де у героя дитячої Інтернет-гри є кілька життів, а переможними завданнями є знищення ворога, перемога хитрістю. Таке спотворення моральних цінностей деформує світогляд малюка, нівелює цінності моралі у прагненні до виграшу за будь-яку ціну. Педагог під час проведення морально-етичних бесід активно застосовує візуальний навчально-методичний матеріал: відео, зображення, картини, схеми, фрагменти фільмів та мультфільмів, які стали улюбленими у дітей з метою загострення уваги на моральних вчинках персонажів.

Впродовж праці в ЗДО фахівець дошкільної освіти покликаний удосконалювати методичну майстерність, проводити просвітницьку роботу з батьками вихованців, співпрацювати з колегами та адміністрацією, щоб реалізовувати завдання у організації цілісного впливу на процес морального розвитку дошкільників. Адже, формування моральних цінностей відбувається не тільки на спеціальних виховних заходах, а й у життєдіяльності. Дитина здобуває досвід соціальних стосунків споглядаючи за діяльністю дорослих, які демонструють норми моральних переживань, емоційних вражень, висловлюють судження до подій та вчинків, пов'язаних з емоціями та переживаннями. Дитина використовує метод наслідування і моделює власну поведінку, зважаючи на вчинки значимих людей, хоче бути такою як персонаж улюбленого мультфільму, художнього твору.

Відомим педагогом-практиком гуманістом В. Сухомлинським для дітей написано збірку оповідань, де питання моралі мають ситуативну презентацію. Його «абетка моралі» становить цінний досвід для використання педагогами під час проведення тематичних бесід морального спрямування. Зміст оповідань для дітей має близький до життєвих ситуацій характер, зацікавлює способом вирішення проблемних моментів, знаходить відгук в дитячих серцях. Зокрема, оповідання «Ледача подушка», «Як хлопці мед поїли», «Яблуко в осінньому саду», «Хто кого веде додому» та ін. звертають увагу на моральні цінності в родинних взаєминах, казки «Гавеня і Совеня», «Байдужий пенюк», «Добре слово», «Скляний чоловічок» [2] та ін. в алегоричній формі подають важливість проявів добра, поваги, милосердя у соціальному житті. Педагог, читаючи твори морального спрямування, розвиває в дітей здатність аналізувати власні почуття, розуміти важливість шляхетних вчинків людей, виховує кращі риси характеру.

Виховний потенціал творів для дітей, які зібрані у чудових книгах Київського видавництва А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, заслуговують на увагу як батьків дошкільників, так і вихователів, адже пропонують цікаві вірші, оповідання, легенди, доповнені чудовими малюнками. Тому, бібліотечка дошкільника повинна включати різножанрові книги для дітей, які дорослі з малюками читають, обговорюють, взаємонавчаються і осмислюють через закони моралі, розвиваючи самостійне мислення.

Отже, перші моральні судження у своїй елементарній формі з'являються у дітей наприкінці інтенсивного опанування дитиною зв'язаної мови і

розвитку її мислення в процесі читання, спостереження за вчинками людей. В міру того, як поширюється сфера спілкування дитини з дорослими, як вона вступає у живі стосунки з іншими дітьми і все більше пізнає правила співжиття в соціумі, у неї виникають перші моральні уявлення і поняття, що призводить до зародження власних моральних суджень. З часом, моральні судження підкріплюються соціальним досвідом дитини, який вона отримує як з умов співіснування з ровесниками, так і дорослими, так і з прикладів дій віртуальних героїв, героїв улюблених літературних творів. Дошкільники моделюють власну поведінку, формують мислення, емоційно реагують на життєві ситуації зі знаннями про моральні цінності. В подальші роки удосконалюються й розширюється палітра моральності, а основи дитячого досвіду залишаються як «абетка моралі».

Висновки і перспективи подальших досліджень. В період дорослішання дитини в ЗДО моральні цінності закладаються як на спеціальних заняттях, так і в умовах налагодження життєдіяльності. Діти за допомогою спостереження, роздумів моделюють свою поведінку, формують оцінні судження, наслідують вчинки героїв літературних та мультиплікаційних творів, їх дії набувають усвідомленості.

Подальшого вивчення та пошуку шляхів, удосконаленням засобів педагогічного впливу потребують питання активізації критичного мислення дошкільників. А в силу того, що емпатія, емоційна чутливість дітей старшого дошкільного віку набувають діяльнісних форм, звертатися до тем моральної свідомості. Актуальною залишається добірка змісту виховних бесід, розповідей, яка має відповідати близьким для інтересу вихованців темам, задовольняти цікавість пізнання світу, демонструвати правила демократичного співжиття, вміння проявляти доброту, милосердя, співчуття тощо. Важливо на теоретичному та практичному рівні співпрацювати педагогам, психологам з батьками вихованців у виробленні стратегії урівноваження технологічного й інформативно контенту віртуальних ігор та особистісного спілкування, спільного читання виховних книг з розуміння взаємин на основі моралі.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. 5-те вид., виправл. Київ: Світоч, 2021. 456 с.
2. Виховуємо відповідальність (за творами В.Сухомлинського): хрестоматія / упоряди. Н.З.Дудник, О.О.Свйонтик. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. 112 с.
3. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план. Автори: А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок та ін. Київ : ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.
4. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості: навч. посіб. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
5. Ладивір С.О. Виховання гуманних почуттів у дітей. С.О. Ладивір, О.П. Долина, В.К. Котирло та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 168 с.
6. Лохвицька Л.В. Скарбниця моралі: програма морального виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128с.

7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. Електронний ресурс. Офіційний сайт. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
8. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку: колективна монографія / укл.: О. Л. Кононко, Н. П. Пихтіна, С. І. Матвієнко, А. М. Аніщук, Л. В. Бобро, О. В. Лісовець; за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 287 с.

УДК 378.011.3-051:[316.614-044.332-053.2:7«364»

Лілія Зімакова

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено актуальній проблемі професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО – формуванню готовності до соціалізації дошкільників, їх адаптації в умовах війни. Зазначено, що важливими серед освітніх підходів є практичний, а серед ефективних засобів – засоби сучасного мистецтва. Автор наводить приклади практичних завдань для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта. У статті підкреслено важливість інтегрованого підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів до адаптації дітей 5-7 років засобами сучасного мистецтва в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *готовність до соціальної адаптації, професійна підготовка, діти дошкільного віку, діти молодшого шкільного віку, сучасне мистецтво, майбутні вихователі дітей дошкільного віку, воєнний стан.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальна адаптація дітей – одна з найактуальніших проблем сучасної освіти. Виклики, які постають перед сучасною соціокультурною ситуацією, вимагають формування нового типу особистості, яка здатна швидко адаптуватися до змін умов та способу життя. Наукові дослідження підтверджують, що цей процес не може починатися лише в молодшому шкільному віці, а має розпочинатися ще в дошкільному періоді.

Діти віком 5-7 років переживають критичний період психічного розвитку: зміну соціальних ролей, активний мовленнєвий розвиток, засвоєння норм взаємодії, навчання збалансуванню особистісної активності в різних видах діяльності. Одним із важливих чинників успішної адаптації є якість емоційного зв'язку між дитиною та вихователем ЗДО. Якщо цей зв'язок не встановлюється, можливе ускладнення адаптації дитини до нових соціальних умов.

Сучасне мистецтво, завдяки своїй художньо-синтетичній природі та ігровій складовій, здатне комплексно впливати на мовленнєвий, емоційний, інтелектуальний та вольовий розвиток особистості. У процесі підготовки майбутніх педагогів використання мистецтва може:

- сприяти глибшому розумінню проблеми соціальної адаптації дітей;